

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

Скрипник Т. В.

Питання організації та впровадження професійної допомоги дітям з аутизмом розглядається системно, з урахуванням як дітей і родин, так і ресурсів навколишнього середовища. Визначено базові принципи допомоги дітям з аутизмом, серед яких: міжгалузева координація в питаннях навчання, розвитку та соціальної адаптації дітей з аутизмом; освіта батьків і педагогів, участь суспільства в процесі розвитку дітей з аутизмом; створення системи психолого-педагогічного супроводу інтегративно-інклюзивного навчання по всій освітній вертикалі; регулярний моніторинг якості діяльності з надання психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом.

Ключові слова: діти з розладами аутичного спектра, комплексний підхід, організаційно-освітня система, інтегративно-інклюзивне навчання.

Базовые принципы психолого-педагогической помощи детям с расстройствами аутистического спектра

Вопрос организации и внедрения профессиональной помощи детям с аутизмом рассматривается системно, с учетом как детей и семей, так и ресурсов окружающей среды. Определены базовые принципы помощи детям с аутизмом, среди которых: межотраслевая координация в вопросах обучения, развития и социальной адаптации детей с аутизмом; образование родителей и педагогов, участие общества в процессе развития детей с аутизмом; создание системы психолого-педагогического сопровождения интегративно-инклюзивного обучения по всей образовательной вертикали; регулярный мониторинг качества деятельности по оказанию психолого-педагогической помощи детям с аутизмом.

Ключевые слова: дети с расстройствами аутистического спектра, комплексный подход, организационно-образовательная система, интегративно-инклюзивное обучение.

Basic principles of psychological and educational aid to children with disorders autism spectrum disorders

The question of the organization and implementation of professional assistance children with autism spectrum disorders (ASD) is considered systemically, taking into account both children and families, and environmental resources. We determined the basic principles of assistance for children with ASD, including: inter-sectoral coordination in matters of training, development and social adaptation of children with ASD; education of parents and teachers; public participation in the development of children with autism; the creation of a system of psychological-pedagogical support of integrative and inclusive education for all educational vertical; regular monitoring of the quality of delivery of psychological and educational assistance to children with ASD.

Keywords: children with autism spectrum disorders (ASD); a comprehensive approach; organizational, educational system; integrative and inclusive education.

Першочергову і найважливішу роль в процесі розробки програм цілеспрямованої допомоги дітям з аутизмом має комплексний підхід, що базується на виваженій та послідовній національній політиці. Міжнародний досвід доводить, що комплексний підхід, який застосовується до планування політики у галузі розвитку дітей з особливими освітніми потребами, уможливує їхнє повноцінне зростання, розвиток та успішне навчання в закладах освіти.

1. Комплексний підхід передбачає створення механізмів міжгалузевого регулювання, постійне оновлення програм, усунення недоліків у галузі навчання, надання послуг і використання ресурсів. Спільне планування сприяє формуванню почуття відповідальності з боку всіх учасників програм дієвої допомоги дітям з аутизмом, їхніх батьків, всіх тих, хто бере участь у прийнятті рішень. Окрім того, у результаті спільної роботи виникають нові ідеї з приводу покращення механізмів координування і забезпечення єдиного підходу при реалізації політики на місцевому рівні.

Оскільки в Україні донедавна дітей з аутизмом не виокремлювали як самостійну категорію, на сьогодні відсутня гарантована система допомоги для них, при цьому спостерігається певна розгубленість і безпорадність як батьків, так і фахівців відносно вибору засобів обстеження, лікування і корекційно-розвивальної роботи з ними. Слід також зазначити, що навчання дітей з аутизмом в загальноосвітніх закладах відбувається в умовах стихійної інтеграції (коли саме діти мають пристосовуватися до умов навчання).

Тому надзвичайно актуальним постає питання впровадження *організаційно-освітньої системи* (структурної організації, координаційних механізмів та освітнього середовища), здатної інтегрувати і точно скеровувати професійні зусилля й творчий потенціал психолого-педагогічної спільноти. І на всьому шляху підготовки дітей з аутизмом до загальноосвітнього простору та здобування освіти у ньому має здійснюватися продуманий і цілеспрямований психолого-педагогічний супровід у форматі командної роботи.

Питання допомоги дітям з аутизмом розглядаємо на основі системного підходу, що передбачає спланований і послідовний психолого-педагогічний вплив на такі взаємопов'язані компоненти, як: дитина, її родина та зовнішнє середовище, з опорою на їх ресурси та зворотний зв'язок, що дає змогу оцінити ефективність цього впливу і, за потреби, вносити необхідні корективи в процесі його виконання.

Системна допомога дітям має розбудовуватися також за безпосередньої участі батьків та бути неперервною, адаптованою до місцевих традицій, підтримуватися суспільством. Це передбачає належну підготовку і освіту батьків (так само, як і фахівців), а також

участь суспільства в процесі навчання і розвитку дітей з аутизмом. У розробці, плануванні, реалізації, моніторингу і оцінці комплексних програм допомоги дітям з аутизмом має брати міська спільнота, що сприяє формуванню почуття відповідальності за виконання цих програм.

2. Головною умовою продуктивного навчання та розвитку дітей з аутизмом є продуманий та послідовно впроваджуваний для них процес психолого-педагогічної допомоги, підґрунтям якого є взаємозв'язок та взаємообумовленість корекційно-розвивальної та навчальної діяльності. Продумана організація психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом є *двостороннім процесом* і має охоплювати такі напрями: 1) створення умов для відповідного безперешкодного навчання та розвитку дитини; 2) підготовка дитини до введення в загальноосвітній простір як одну з найголовніших умов її соціальної адаптації, інтелектуального та особистісного розвитку.

1. Створення умов для відповідного безперешкодного навчання та розвитку дітей з аутизмом

Психолого-педагогічна допомога дітям з особливими освітніми потребами має спиратися на розроблену нормативно-правову базу, яка регламентує механізми і порядок організації фахової роботи з цими дітьми і в корекційно-розвивальному, і навчальному напрямках. За наявності нормативно-правового забезпечення психолого-педагогічна спільнота має створити такі умови для ефективного навчання та розвитку дітей з аутизмом:

1) надати *кваліфіковану корекційно-розвивальну допомогу* з опорою на всесвітньо визнані практики. При цьому, якщо навіть пропущено найсприятливіший для психолого-педагогічного впливу час і по відношенню до дитини з аутизмом не було застосовано технології раннього втручання, у будь-який віковий період можна спланувати системні інтенсивні заняття, які уможливають позитивну динаміку її розвитку;

2) розробити *навчально-методичне забезпечення освітнього процесу* для дітей з розладами аутичного спектра: методичні рекомендації, методичні посібники з питань діагностики, комплексної корекційно-розвивальної роботи, організації навчання та соціального розвитку; дидактичні матеріали зі структурованого навчання, візуальної підтримки, матеріали з опорою на інформаційні технології; оптимальні умови організації процесу оцінювання досягнень дитини і виявляє взаємодію таких компонентів освіти, як: знання і вміння дитини та здатність застосовувати їх на практиці;

3) сприяти *впровадженню інклюзивних технологій* для дітей з аутизмом, що передбачає такі заходи, як: адаптація та модифікація

освітнього процесу, навчального плану, цілей і завдань (приспосовування середовища, педагогічні методи, дидактичні матеріали, допоміжні ресурси, алгоритм адаптації навчального завдання) задля забезпечення індивідуальних потреб дітей з аутизмом і опрацювання педагогами відповідних методів роботи; розроблення критеріїв оцінювання навчальних досягнень дітей з аутизмом, які перебувають в дошкільних та шкільних загальноосвітніх закладах з інклюзивним навчанням;

4) визначити зміст та алгоритм *здійснення психолого-педагогічно-го супроводу* дітей з аутизмом в загальноосвітніх установах, що охоплює: розроблення необхідної методичної та оцінкової документації; створення для конкретної дитини групи супроводу, розроблення індивідуальної програми розвитку для неї та послідовне і узгоджене втілення її в життєдіяльність дитини.

2. Підготовка дитини до введення в загальноосвітній простір

Зважаючи на міжнародний і наш власний досвід в організації дієвої освітньої роботи з аутичними дітьми, хотілося б наголосити на таких необхідних орієнтирах, як:

1. *Раннє виявлення порушень розвитку за аутичним типом*, що уможливорює введення переважної більшості дітей в освітній простір та подальшу адаптацію до суспільного життя.

2. *Системні перетворення в межах родини*. Корекційно-розвивальна робота з дітьми має базуватися на системних перетвореннях в межах родини. Це є обов'язковим для дітей раннього віку і дуже важливим для родин, які опікуються аутичною особою будь-якого віку. Це передбачає послідовну і цілеспрямовану роботу з батьками, підвищення їхньої батьківської компетентності та відпрацювання з ними навичок створення вдома розвивального середовища для дитини та уміння продуктивно спілкуватися і взаємодіяти з нею. На нашу думку, це є першою і обов'язковою умовою розвитку самої дитини.

3. *Соціальний компонент розвитку*. Саме тому, що діти з аутизмом не мають вроджених соціальних якостей (на відміну від усіх інших дітей, які мають нормальний або навіть особливий тип розвитку, соціальна сфера, на нашу думку, має стати пріоритетною у їхніх корекційно-розвивальних програмах. Відомо, що соціальна ситуація розвитку є обов'язковою умовою розвитку будь-якої дитини, її соціалізації та адаптації до світу людей. Це закономірний процес становлення людини в онтогенезі, адже, як відомо, і дитина з нормальним типом розвитку, і особлива дитина розвивається за одними ж й тими законами [2]. Для соціального розвитку дитини з аутизмом має створюватися сприятливе розвивальне середовище (і вдома, і за його межами), а саме, — спеціально організований предметно-іг-

ровий простір та можливість різноманітних контактів з дорослими й однолітками.

4. *Урахування цілісного розвитку.* Як відомо, аутизм — це первазивний (загальний) розлад, що позначається на різних сферах розвитку психіки. Тому треба усвідомлювати, що, незважаючи на домінують соціального розвитку, корекційно-розвивальні програми мають бути комплексними, спрямованими на нормалізацію передусім таких базових структур, як: тонічна регуляція (психомоторна сфера), сенсорні системи (пізнавальна сфера) та базове почуття безпеки і довіри (соціально-емоційна сфера).

5. *Природні умови здійснення корекційно-розвивальної роботи.* Корекційно-розвивальні заняття з дитиною мають бути «максимально наближені до життя» (Л. С. Виготський). Особливо це стосується дітей раннього та дошкільного віку. Всі нагальні потреби у розвитку дитини можна задовольнити за умови правильно налагодженої життєдіяльності дитини вдома та впровадження для неї у відповідних центрах або закладах освіти системної корекційно-розвивальної програми, яка спирається на загальні закономірності розвитку.

Якість надання психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом здійснюється за допомогою моніторингу — систематичної процедури збирання та обробки інформації, яка дає змогу отримати необхідний зворотний зв'язок і використана для вдосконалення змісту та механізмів здійснення фахової діяльності, а також для інформування громадськості з метою впливу на суспільну свідомість в плані обізнаності щодо проблематики дітей з розладами аутичного спектра.

З огляду на стандарти, розроблені в різних країнах [3; 4; 6; 7], та наукові висновки, здійсненні в межах наших власних досліджень [5], ми визначаємо такі базові принципи психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом (методологічно-організаційний вимір):

1. Комплексний підхід до планування політики у галузі розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

2. Інноваційні зміни у структурній організації, координаційних механізмах та освітньому середовищі для реалізації інклюзивного навчання дітей з аутизмом.

3. Міжгалузева координація в питаннях навчання, розвитку та соціальної адаптації дітей з аутизмом.

4. Освіта батьків і педагогів, участь суспільства в процесі розвитку дітей з аутизмом.

5. Системний підхід до організації та впровадження фахової допомоги дітям з аутизмом; створення системи психолого-педаго-

гічного супроводу їхнього інтегративно-інклюзивного навчання по всій освітній вертикалі.

6. Двосторонній процес підготовки інтегративно-інклюзивного навчання дітей з аутизмом: створення умов для їхнього відповідного безперешкодного навчання та безпосередня підготовка дитини до введення в загальноосвітній простір.

7. Регулярний моніторинг якості діяльності з надання психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом.

Реалізація системного підходу до розробки стратегії розбудови комплексної допомоги дітям з аутизмом, а також міжгалузевої координації в питаннях навчання, розвитку та соціальної адаптації дітей з аутизмом має здійснюватися на національному рівні через спеціальні ради та установи [1].

Практична реалізація комплексної допомоги можлива через створення інноваційних, постійно діючих, організаційно-методичних форм у вигляді системи психолого-педагогічного супроводу навчання і розвитку дітей з аутизмом по всій освітній вертикалі — від раннього втручання до здобуття ними відповідної їхнім здібностям і умінням професії, що уможливорює справжню самореалізацію і соціальну адаптацію осіб з аутизмом.

Література

1. Варгас-Барон Е. Планирование политики в области развития детей раннего возраста: Практическое руководство / Е. Варгас-Барон. — Минск : Изд-во Детского Фонда ООН, 2005. — 69 с.
2. Выготский Л. С. Лекции по педологии / Л. С. Выготский. — Ижевск : Издательский дом «Удмуртский университет», 2001. — 304 с.
3. Клінічний протокол надання медичної допомоги дітям із гіперкінетичними розладами / Уклад.: І.А. Марценковський, В.С. Підкоритов, С.Є. Казакова та ін. — К.: Міністерство охорони здоров'я України, 2010. — 33 с.
4. Никольская О.С. Специальный федеральный государственный стандарт для детей с нарушениями развития аутистического спектра (макет) / О.С. Никольская // Дефектология. — 2010. — № 2. — С. 3-18.
5. Скрипник Т.В. Системно-феноменологічний підхід до діагностики та корекції розвитку дітей з аутизмом: дис. ... д-ра психол. наук: спеціальність: 19.00.08 «Корекційна психологія» / Скрипник Тетяна Вікторівна // Ін-т спец. педагогіки НАПН України. — К., 2010. — 385 с.
6. Council of Chief State School Officers. Model standards for licensing general and special education teachers of students with disabilities: A resource for state dialogue. — Washington, DC: Author. Retrieved. — September. — 2002.
7. Council for Exceptional Children (CEC). What every special educator must know: The standards for the preparation and licensure of special educators. — Arlington VA: Council for Exceptional Children, 2002. — 286 p.